

Юрій Васильович Ключівський,
керівник Інформаційно-аналітичної служби «Європейсько-Східний діалог»,
Прага, Чеська Республіка
ORCID: 0000-0003-4044-3925

Розвиток туризму через стабільне фінансування галузі: з досвіду країн Вишеградської групи

Туризм-одна з галузей, що динамічно розвивається, в тому числі й на Україні. Це - загальносвітовий тренд ХХІ століття, адже за даними Всесвітньої Туристської Організації (UNWTO), вклад туристичної галузі в світову економіку складає біля 10% світового ВВП.

Тема державної підтримки та, особливо - фінансування туристичної сфери є актуальною, оскільки вихідні умови розвитку туристичних галузей країн Вишеградської групи (Visegrad Group утворена в 1991), себто: Польщі, Угорщини та Чехословаччини (пізніше Чехія і Словаччина), були майже ідентичними з українськими. Проте впродовж останніх двох десятиріч туристичні галузі цих країн розвивалась значно швидшими темпами, ніж туризм в Україні [1].

Сьогодні є очевидним, що розвиток туристичної сфери, якої країни, це її - цивілізаційний розвиток. Не є тут виключенням й Україна з її, нехай і не до кінця розвиненими та нереалізованими – можливостями.

Особливе місце, в туристичному та рекреаційно-лікувальному плані країни - займає Закарпаття, якому, віддають перевагу відпочиваючі не тільки з України, але й з інших країн СНД. Отже, саме ця область має хороші можливості та повинна, якнайактивніше і найшвидше, «підтягнутись» (в туристичній сфері) до цивілізаційного рівня європейських сусідів, бодай до рівня країн Вишеградської групи (V-4).

Однак, на відміну від V-4, Україна, навіть проголосивши пріоритетом - розвиток туристичної галузі, не змогла втримати крок зі своїми сусідами, що призвело (й призводить) до стагнації галузі, основними доходами якої залишається – внутрішній туризм з мінімальним числом іноземних туристів, які відвідують Україну (як правило по справах чи скупитись в ближньому прикордонні) та виїзний туризм, коли наші співвітчизники вибираються на відпочинок та подорожують за кордон. Та й чи може бути інакше, при відсутності реальних програм розвитку туризму в Україні, браку преференцій, з боку держави по відношенню до туристичної сфери, угод про суспільно-приватне партнерство PPP (Public Private Partnership), що є звичним явищем в Європі та, відповідно - відсутність іноземних інвестицій у цю сферу, й - насамперед, недостатність державного фінансування галузі, розміри якого з року в рік - зменшуються. І це при тому, що туристична галузь, в цілому - прибуткова, підтвердженням чому є значний ріст числа не тільки приватних туристичних агентств та фірм, але й об'єктів туристичного та рекреаційного призначення, які споруджується, як правило - за приватний кошт.

Однак, для того, щоб краще зрозуміти туристичне місце України, бодай серед країн V-4, варто ознайомитись з окремими даними, які для наглядності, зведено у нижченаведену таблицю, яка крім країн Вишеградської групи містить й аналогічні дані по Україні:

Показники \ Країни	Польська Республіка	Словацька Республіка	Чеська Республіка	Угорщина	Україна
Кількість населення (в млн. чоловік, 2012)	38,14	5,40	10,51	9,95	45,55
ВВП (2011) в млрд. \$ ¹	531,8	97,2	220,3	147,9	162,9
ВВП на душу населення (ППС), 2011, в \$ ¹	20 100	23 400	25 900	19 600	7 200
Іноземні туристи (в'їзд в країну) в млн. чоловік	12,470 ² (2010)	1,327 ² (2010)	6,8 ² (2011)	31,054 ² (2011)	21,203 ³ (2010)
Суми доходів від туризму в бюджеті країни	\$9,5 млрд. (2009)	€1,685 млрд. (2010)	135 ⁴ млрд. (2011)	1 200,14 ⁵ млрд. (2011)	\$3,6 млрд. (2010)
Доля туризму (в %), до головних показників ВВП країни	7,82 (2004)	12,27 (2004)	13,74 (2004)	9,6 (2004)	0,76 (2003)
Фінансування туризму (з бюджету країни, зі структуральних фондів, без врахування місцевих бюджетів)	7,161 ⁶ млрд. (2008)	€7,2 млн. (2012)	біля €16,33 млн. (щорічно)	біля \$18 млн. (щорічно)	6,765 ⁷ млн. (2012)

¹ Заданими ЦРУ США [2]

² Туристи на 1 добу і більше, без врахування одноденного відвідування (за даними прикордонників)

³ Включно з одноденними відвідувачами (за даними Державної прикордонної служби України) [3]

⁴ В чеських кронах (при середньорічному курсі в 2011 році: 24,59 чеських крон за 1 євро)

⁵ В угорських форинтах (при середньорічному курсі в 2011 році: 280,33 угорських форинтів за євро)

⁶ В польських злотих (при середньорічному курсі в 2008 році: 3,5156 польських злотих за 1 євро)

⁷ В українських гривнях (при середньорічному курсі в 2012 році: 10,27 українських гривень за євро)

Як видно з вищенаведених даних, по розриву: між доходами від туризму та витратами й інвестиціями в нього ж, Україна залишається далеко позаду від своїх сусідів, як й по ряду інших показників.

Натомість, надзвичайно важливу роль у розвитку та, особливо, фінансуванні туризму в країнах Європейського Союзу відіграють європейські фонди, та національні програми й гранди, а також практика суспільно-приватного партнерства (PPP - Public Private Partnership), яка широко застосовується в Європі та, відповідно - у країнах Вишеградської групи [4].

Це пов'язано, насамперед з тим, що туристична галузь, в країнах європейського співтовариства налічує не менше одного мільйона суб'єктів господарювання, які дають роботу більше 8-ми мільйонам громадян (біля 4% працездатного населення) та складає не менше 4% ВВП всього Європейського Союзу. Якщо ж взяти до уваги й інші, «споріднені» з туризмом галузі (як то готельний бізнес, транспортний, громадського харчування тощо), то внесок туристичної сфери до ВВП ЄС виросте до 11%, а відсоток зайнятих у цьому бізнесі складе 12% [5].

Крім того, туризм сприяє розвитку регіонів Європи та розширює перелік занять, якими може займатись місцеве населення, що є економічно вигідним та доцільним, як для держави, в цілому так і для кожного регіону – зокрема. Більше того, саме туризм є реальним містком між державним, муніципальним та приватним секторами, а також, як ніяка друга галузь - сприяє плідній та взаємовигідній співпраці, особливо на місцевому рівні. Така співпраця веде не тільки до економічного вирівнювання регіонів Європи чи тісніших взаємин між регіонами, але й сприяє економічному росту регіону, веде до зниження безробіття та соціальної напруги, наприклад, між центром та

регіонами тощо.

Саме через це, а також у зв'язку з тим, що туризм потребує, насамперед молодь, доля якої в цій галузі в два рази вища, ніж в інших галузях економіки, туризм, в країнах Європи - віднесено до однієї з пріоритетних сфер економіки ЄС. Це дано ще й тим, що, за останні роки, загальноєвропейські темпи працевлаштування в туризмі, значно випереджали інші сфери економіки ЄС, що є метою лісабонських угод щодо створення нових робочих місць в Європі.

Потенціал туристичної галузі в країнах ЄС - значний. Саме з цією метою в 2010 році Європейська Комісія спрацювала Поточний план, який постійно буде оновлюватись та в якому вказано основні ініціативи, в сфері туризму, які повинні реалізовуватись у тісній співпраці з державними, регіональними та місцевими органами, включаючи туристичні спілки, асоціації та інші структури туристичного бізнесу. План передбачає зменшення видань, які пов'язані зі зменшенням числа так званих Ініціатив з тринадцяти до 4-х. Завдання - задіяти транскордонну та прикордонну, а також міжнародну та міжрегіональну співпрацю в рамках Євросоюзу, з метою виваженого регіонального планування та розвитку, насамперед, сільських регіонів, за програмою INTERREG. Міждержавна співпраця, з метою уникнути дискримінації, насамперед, на ринку праці оформлена в програмі EQUAL. Питаннями економічного та соціального оновлення міст та регіонів, а також розвитком міських конгломератів займаються в рамках програми URBAN. Для гармонійного розвитку села в Євросоюзі діє програма LEADER [6].

Головними ж інструментами виконання вищевказаних програм є низка інституцій, в основному - європейських фондів, як то:

Структурні фонди;

Європейський фонд регіонального розвитку - ERDF;

Європейський соціальний фонд - ESF;

Європейський сільськогосподарський фонд підтримки та гарантій - EAGGF;

Фонд згуртування (додатковий).

Саме через вказані фонди, до сфери туризму в країнах Європейського Союзу поступають значні кошти. Так, тільки в 2007-2013 роках суми коштів із вищевказаних та інших фондів, що направлені на регіональний розвиток та «політику згуртованості» (в тому числі й до сфери туризму) в країнах ЄС складає частку, в розмірі 347 мільярдів євро, що є 35,7% всього бюджету ЄС, або трохи більше 49 мільярдів євро із розрахунку на один рік [7].

Більше того, розуміючи важливість цивілізаційної складової, ЄС щедро фінансує, в тому числі й сферу туризму, наших найближчих сусідів - країни Вишеградської групи, про що наглядно видно в приведених даних таблиці:

Країна	Європейські фонди: регіонального розвитку, єдності та соціальний	З того, кошти тільки по статті «туризм»	Доля коштів, які ЄС оплатила (по відношенню до виділених країні)
	в мільйонах євро		у %
Польська Республіка	67 185,55	948,33	51,3
Словацька Республіка	11498,33	78,87	38,9
Угорщина	24 921,15	447,75	43
Чеська Республіка	26 526,38	664,31	37

*На період 2007-2013 роки

Однак, навіть вищевказані дані не дають повної інформації щодо фінансування сфери туризму в тій чи іншій країні V-4.

Так, наприклад, Чеська Республіка тільки із структуральних фондів ЄС на туризм та соціальні програми навколо цієї галузі, загалом на період 2007-2013 роки, отримує більше 997 млн. євро. І це без врахування асигнувань з Державного та місцевих бюджетів Чеської Республіки. Крім того, в країні діє Програма сприяння туристичному руху, з річним фінансуванням - 70 млн. чеських крон. Місцеві ж бюджети, усіх рівнів, на туризм, щорічно витрачають біля 100 млн. чеських крон. Їй завершує, по суті «фінансову піраміду» грошей, що течуть у цю галузь – кошториси організацій туристичного руху, суми яких, щорічно коливаються від 90 до 120 млн. чеських крон [8].

Як результат, доходи Чеської Республіки від міжнародного туризму, наприклад, в 2011 році склали суму в розмірі 135 мільярдів чеських крон (5,5 млрд. євро). І це при тому, що 40% туристичного руху Чеської Республіки зосереджено в Празі, а кількість нічлігів іноземців, в останній - складає близько 60%.

Вищевказані дані приведено, не стільки з метою - показати розміри допомоги та фінансування (в галузі туризму) країнам – нашим найближчим сусідам, які відносно недавно стали членами ЄС, а швидше - для скептиків європейського вектору розвитку України. Однак це інша тема.

Натомість, сказати, що туристична галузь в Україні не розвивається взагалі – невірно. Процеси приватизації та, особливо, спорудження нових об'єктів рекреації й відпочинку, однак, стали справою багатих та впливових, які, як правило, таким чином, знайшли нішу для вкладення, по суті – вільних коштів, але ніяк не є класичними інвесторами. Адже, важко назвати інвестиціями процеси, які не орієнтовані на ринкову ефективність, об'єкти будуються за відсутності інвестпроектів та бізнес-планів, маркетингового дослідження ринку тощо. З другого боку, справу розбудови туризму в Україні, буквально, взяли до своїх рук, її підприємливі громадяни (точніше - привітні підприємці), здебільшого ті, котрі побувавши за кордоном на заробітках, змогли не тільки поправити фінансовий стан своєї родини та підгледіти яким має бути, наприклад: міні-готель, гірська база відпочинку, бар чи ресторан, але й доволі вдало вкласти зароблене в аналогічні заклади, вже повернувшись на Україну.

Тим не менше, ані щирі наміри українських господарів туристично-рекреаційних об'єктів, а ні прекрасна природа яку як правило «взято» в союзники, не знімає проблем: легальності та законності, доцільності й ефективності, якості й безпечності та інших необхідних складових успішного підприємництва, особливо в туристично-рекреаційній сфері. При цьому,бажає кращого не стільки туристичний сервіс, від якого страждають українські клієнти, скільки й, далеко неформальна сторона справи – фінансово-бухгалтерсько-податковий облік та контроль, особливо в частині сплати податків. Так чи інакше, але правило, коли за гроші можна усе – відчувається у всьому. Більше того, якщо на новоспоруджені об'єкти (в частині використання матеріалів, обладнання, екстер'єру та інтер'єру), архітектор і «заходив», тощо стосується інших спеціалістів, вони туди й «ноги не заносили». Тому,дотримання протипожежних, санітарно-епідеміологічних та інших норм, у різного роду пансіонах, садибах, базах тощо - й говорити складно. На цьому фоні: вузькі та, нерідко - круті сходи, закриті запасні виходи, відсутні засоби пожежогасіння тощо, не кажучи вже про відсутність: пандусів для інвалідних колясок, засобів оповіщення, маршрутів евакуації

чи іншої розкоші, як-то басейнів, кортів, боулінгів, кінотеатрів, Інтернету - просто «дрібниці».

Здавалось би, вищевказаному могли б зарадити, бодай місцева влада, передбачивши й адекватне доходам, від туристичних об'єктів (рекреаційний, готельний збір тощо) – бюджетну підтримку. Однак, навіть ті кошти, які зібрано з учасників туристичного ринку на регіональному рівні, нерідко перерозподіляються між «кураторами» від туризму та іншими «потребами» місцевих бюджетів, що не мають нічого спільного з розвитком туризму. Так, в ході засідання постійної комісії Закарпатської облради з питань розвитку туризму та рекреації, було розглянуто напрями спрямування коштів в 2013 році, які (відповідно до Програми розвитку туризму і курортів Закарпатської області на 2011-2015 роки), «підуть» на:

- реалізацію туристичної політики держави;
- оптимізацію системи управління туризмом, його сталий розвиток на теренах краю;
- інноваційний підхід до формування конкурентоспроможного регіонального турпродукту;
- формування відповідного іміджу Закарпаття та просування на внутрішньому і міжнародному ринках з туризму та курортів.

На все це, потреби у фінансуванні з обласного бюджету складуть 500 тис. гривень, які комісія затвердила в складі видатків обласного бюджету на 2013 рік. А от взяли «на видатки» саме із суми туристичного збору, який отримав місцевий бюджет «в розрізі міст і районів області за 2012 рік» та який склав суму 800 тис. гривень [9].

Очевидно, що ні методи газдування в туристичній сфері, ні тим паче - порівняння сум інвестицій у цю галузь, між країнами Вишеградської групи й Україною - не йдуть ні в яке порівняння. І це при тому, що потенціал туристичної сфери в Україні – зберігається.

Список використаних джерел:

- [1] About the Visegrad Group. URL: <https://www.visegradgroup.eu/home>
- [2] Spotighting The World Factbook as We Bid a Fond Farewell. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2195.html>
- [3] Державна прикордонна служба України/ URL: <https://dpsu.gov.ua/uk>
- [4] PPP in Europe. URL: <https://ppp.worldbank.org/library/ppp-europe>
- [5] Tourism in the EU economy. URL: <https://epthinktank.eu/2014/07/07/tourism-in-the-eu-economy/>
- [6] The role of European Heritage and cultural itineraries in the renewed European tourism policy. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_10_446
- [7] The impact of cohesion and rural development policies 2007-2013. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/work/201702_impact_cohesion_rural_development_policies_2007_2013.pdf
- [8] Programové období 2007-2013. URL: <https://www.dotaceeu.cz/cs/evropske-fondy-v-cr/programove-obdobi-2007-2013>
- [9] На розвиток туризму в Закарпатті з бюджету витратять 500 тисяч. URL: <http://www.rionews.com.ua/mixed/events/now/n133412032>